

ZASADY MUSZTRY I CEREMONIAŁU HARCERSKIEGO

*Wprowadzony Rozkazem Naczelnika ZHP L. 5/97
z dnia 20 maja 1997 r.*

SPIS TREŚCI

WSTĘP

ZASADY HARCERSKIEGO ZACHOWANIA

1. Harcerski styl
2. Przełożony, podwładny, starszy, młodszy
3. Przedstawianie się
4. Meldowanie się
5. Oddawanie honorów

ZASADY MUSZTRY

1. Wstęp
2. Komenda
3. Musztra indywidualna
  - 3.1. Postawa zasadnicza
  - 3.2. Postawa swobodna
  - 3.3. Meldowanie
  - 3.4. Oddawanie honorów w miejscu
4. Szyk - rodzaje i elementy
5. Musztra zespołowa
  - 5.1. Wykonywanie zbiórek
  - 5.2. Rozejście się
  - 5.3. Równanie i krycie
  - 5.4. Odliczanie
  - 5.5. Przesunięcie szyku
  - 5.6. Występowanie i wstępowanie
  - 5.7. Zmiana szyku
    - w miejscu
    - w marszu
  - 5.8. Marsz i zatrzymanie
6. Apel drużyny/obozu
  - 6.1. Meldowanie
  - 6.2. Rozkaz
  - 6.3. Flaga, hymn
  - 6.4. Zakończenie apelu

CEREMONIAŁ HARCERSKI

1. Zasady ogólne
2. Zbiórki drużyn i oficjalne uroczystości harcerskie
  - 2.1. Apel drużyny, hufca, chorągwi
  - 2.2. Postępowanie z flagą państwową
  - 2.3. Postępowanie ze sztandarem jednostki organizacyjnej
  - 2.4. Postępowanie z proporcami drużyn i proporczykami zastępów
  - 2.5. Przegląd jednostek organizacyjnych

- 2.6. Defilada
- 3. Uroczystości harcerskie
  - 3.1. Uroczysty capstrzyk
  - 3.2. Apel poległych
  - 3.3. Wręczenie sztandaru
- 4. Zasady uczestniczenia drużyn harcerskich reprezentujących Związek w uroczystościach państwowych, patriotyczno-religijnych

ZASADY SŁUŻBY WARTOWNICZEJ W ZHP

- 1. Cel
- 2. Organizacja
- 3. Prawa i obowiązki wartownika
- 4. Warty honorowe

REGULAMIN FLAGOWY Związku Harcerstwa Polskiego

- 1. Postanowienia ogólne
- 2. Prawo noszenia bandery i proporców
- 3. Wzory bander i proporców
- 4. Zasady noszenia bandery harcerskiej
- 5. Zasady noszenia proporców
- 6. Ceremoniał morski

SYGNAŁY OKOLICZNOŚCIOWE W ZHP

WSTĘP

Harcerski system wychowawczy Związku Harcerstwa Polskiego jest rozumiany jako jedność: zasad harcerskiego wychowania, metody i programu. Jednym z elementów harcerskiego wychowania było i jest tworzenie uniwersalnego dla wszystkich członków Związku Harcerstwa Polskiego zbioru zasad i norm postępowania. Od lat harcerska musztra, regulaminowe wypełnianie zapisanych w niej komend, towarzyszy nam w harcerskim działaniu - na zbiórkach, wycieczkach, obozach, podczas pełnienia służby.

Dzisiaj musztra nie jest nieodłącznym elementem wszystkich harcerskich zajęć. Zastęp, drużyna może mieć wspaniałe zbiórki, w trakcie których żadna harcerka, ani żaden harcerz nie stanie na baczność, a przełożony nie wyda żadnego rozkazu. Ale pamiętać musimy, że od swojego powstania harcerstwo polskie było i w dużym stopniu pozostaje stowarzyszeniem, w którym wiele elementów obrzędowości, zwyczajów i tradycji opartych jest o tradycje i wzorce patriotyczne i wojskowe. Jest to charakterystyczna cecha polskiego skautingu, akceptowana i potrzebna naszemu społeczeństwu.

Podstawowe elementy musztry pozwalają na większą sprawność organizacyjną, uatrakcyjnienie form pracy, zdyscyplinowanie, a przede wszystkim istotnie zwiększają bezpieczeństwo podopiecznych, co dla często młodych instruktorów ma istotne znaczenie.

W harcerskim wychowaniu bardzo ważną rolę odgrywają kulturowe tradycje, obrzędowości poszczególnych środowisk harcerskich. Nauka poszanowania tradycji narodowych, nadanie szczególnej rangi symbolom i znakom harcerskim jest wyrazem miłości, patriotyzmu i swoistej jedności organizacyjnej.

Realizując zadania programowe służące rozwijaniu i pogłębianiu wśród harcerek i harcerzy szacunku do tradycji i znajomości historii Ojczyzny, drużyny harcerskie uczestniczą w różnej rangi uroczystościach państwowych, wojskowych i religijnych. Występując jako umundurowana –

a więc wyróżniająca się grupa – harcerze muszą swoim zachowaniem, sposobem poruszania się, odróżniać się od innych uczestników uroczystości. Zobowiązuje ich do tego harcerski styl i fason. Muszą także dostosowywać się do ogólnie przyjętych wymogów ceremoniału wojskowego, dyplomatycznego i religijnego.

W opracowanych dokumentach staraliśmy się z funkcjonujących w Związku regulaminów musztry i opisów różnych ceremonialnych zwyczajów wybrać i określić to, co powinno stanowić niezbędne i dostosowane do aktualnych potrzeb i oczekiwań większości członków naszego Związku, minimum zasad i obowiązków. Dotyczą one zachowań pojedynczych harcerki i harcerzy, jak również zastępów i drużyn.

Dokument ten zatytułowany *Zasady musztry i ceremoniału harcerskiego* winien być przestrzegany przez wszystkich członków Związku Harcerstwa Polskiego: harcerki, harcerzy, instruktorki, instruktorów, a w szczególnych przypadkach również przez członków gromad zuchowych. Zuchy oczywiście mają własną musztrę, często jednak uczestniczą w uroczystościach harcerskich, państwowych, patriotyczno-religijnych i powinny wiedzieć, jak w takich sytuacjach mają się zachować.

Aby za każdym razem nie używać zbyt długich określeń harcerka-harcerz, instruktorka-instruktor, wszystkie zapisy w *Zasadach musztry i ceremoniału harcerskiego*, które mówią

o harcerzu, instruktorsze odnoszą się równocześnie do harcerki czy instruktorki.

Mamy nadzieję, że dobra drużyna, dobry drużynowy potrafi w sposób atrakcyjny i z korzyścią dla wszystkich nauczyć swoje harcerki, swoich harcerzy nawet najtrudniejszych elementów musztry.

Od praktycznej realizacji przez nas wszystkich zapisów *Zasad musztry i ceremoniału harcerskiego* zależy, czy będziemy działać w prężnym, jednolitym, o wspólnych tradycjach i obrzędach Związku Harcerstwa Polskiego.

ZASADY HARCERSKIEGO ZACHOWANIA

1. Harcerski styl

- 1.1. Harcerz zawsze zachowuje się zgodnie z zasadami zawartymi w Przyrzeczeniu i Prawie Harcerskim.
- 1.2. Harcerz jest uprzejmy, kulturalny, rycerski, pogodny i zdyscyplinowany.
- 1.3. Harcerz wchodząc do harcówki czy innego pomieszczenia na spotkanie wita zebranych, zatrzymując się w drzwiach, pozdrowieniem "Czuwaj".
- 1.4. Harcerz występując w mundurze wygląda schludnie i czysto, zgodnie z "Regulaminem mundurów zuchów, harcerki, harcerzy, instruktorek i instruktorów Związku Harcerstwa Polskiego" i "Regulaminem odznak i oznak zuchowych, harcerskich i instruktorskich Związku Harcerstwa Polskiego".

Harcerz i harcerka nosi nakrycie głowy zgodnie z zapisem w "Regulaminie mundurów zuchów, harcerki, harcerzy, instruktorek i instruktorów".

Przebywając w pomieszczeniach harcerze i harcerki zwyczajowo występują bez nakrycia głowy. Uczestnicząc w uroczystościach religijnych – Mszach św., harcerze zdejmują nakrycie głowy, harcerki pozostają w nich.

W czasie uroczystości oficjalnych, państwowych, harcerskich i innych harcerze i harcerki występują w nakryciach głowy.

Tradycje poszczególnych drużyn, szczepli, hufców czy chorągwi określają zwyczaj noszenia regulaminowych nakryć głowy w czasie harcerskich spotkań i zbiórek, takich jak ognisko, kominek, bieg harcerski itp.

2. Przełożony, podwładny, starszy, młodszy

- 2.1. Harcerz w stosunku do innych harcerzy może być przełożonym lub podwładnym, starszym lub młodszym.
- 2.2. Przełożonym jest harcerz (instruktor), który na podstawie postanowień przepisów organizacyjnych lub decyzji przełożonych wyższych szczebli odpowiada za czynności służbowe innych harcerzy (instruktorów).

Ma on prawo do:

  - wydawania rozkazów lub poleceń innym harcerzom,
  - kierowania służbą i działalnością podległych mu harcerzy.

Harcerz (instruktor), który jest przełożonym, powinien mieć wyższy lub równy swoim podwładnym stopień harcerski (instruktorski). Przełożony ma obowiązek swoim zachowaniem dawać przykład zdyscyplinowania, odwagi, wytrwałości, sumienności i kulturalnego postępowania.
- 2.3. Podwładnym jest harcerz (instruktor) podporządkowany przełożonemu. Podwładny powinien mieć tylko jednego bezpośredniego przełożonego.
- 2.4. Starszym jest harcerz (instruktor), który ma wyższy stopień harcerski (instruktorski), a młodszym ten, który ma niższy stopień harcerski (instruktorski).
- 2.5. Rozmowa z przełożonym, podwładnym
Zwracając się do przełożonego, podwładnego a także równego stopniem, harcerze (instruktorzy) posługują się słowem “druhu, druho”, np. “druho komendantko/druhu komendancie (...)”, “druhu harcmistrzu (...)”, “druhu Andrzeju (...)”, “druho Danuto (...)”. Harcerze i instruktorzy witając się i żegnając używają pozdrowienia “Czuwaj”.

3. Przedstawianie się

Harcerz, przedstawiając się przełożonemu lub starszemu stopniem, podaje swoją funkcję, stopień, imię, nazwisko i przydział służbowy, np. “Druhu harcmistrzu, zastępowy 105 Drużyny imienia Alka Dawidowskiego, wywiadowca Jan Kowalski”.

Przedstawiamy się:

- podchodząc do przełożonego lub starszego stopniem, który nas nie zna;
- po komendzie podanej w naszym kierunku "Druh?".

Podajemy pełnioną funkcję, stopień, imię, nazwisko i przydział służbowy (jednostkę organizacyjną niższego szczebla od tej, którą reprezentuje przełożony).

Przykłady:

- przedstawiamy się druhowi naczelnikowi – “Drużynowy 100 DH hm R. R., Chorągiew Gdańska”;
- przedstawimy się komendantowi hufca – “Zastępowa trop. L. W., 23 KDH”.

4. Meldowanie się

Harcerz instruktor na wezwanie przełożonego melduje się podchodząc do niego, stając w postawie zasadniczej i mówiąc: “Druhu harcmistrzu, wywiadowca Jan Kowalski” lub “Druhu Naczelniku, drużynowy Jan Kowalski”.

Meldunek składa również harcerz przełożonemu po wykonaniu rozkazu (zadania) zgodnie z zasadami musztry.

5. Oddawanie honorów

Oddawanie honorów i odpowiadanie na nie jest miłym, tradycyjnym obyczajem harcerskim. Jest zewnętrzną oznaką dyscypliny harcerskiej, szacunku dla przełożonych i kolegów. Jest to wyraz dobrego, harcerskiego wychowania.

Harcerzy instruktorów obowiązuje wzajemne oddawanie sobie honorów zgodnie z zasadami musztry.

- 5.1. Podwładni oraz młodsi stopniem harcerskim oddają honory pierwsi, a harcerze równi stopniem – jednocześnie.
Harcerze i instruktorzy są zobowiązani oddawać honory:
- prezydentowi RP,
  - prezesowi Rady Ministrów,
  - fladze państwowej w czasie jej podnoszenia i opuszczania, sztandarom wojskowym, sztandarom organizacji społecznych, banderze wojennej w czasie jej podnoszenia i opuszczania,
  - przed Grobem Nieznanego Żołnierza,
  - przed miejscem upamiętnionym bohaterską walką i męczeństwem narodów, jeżeli są tam wystawione wojskowe lub harcerskie posterunki honorowe,
  - pogrzebom z asystą honorową.
- 5.2. Fladze państwowej oraz sztandarom wojskowym, sztandarom organizacji społecznych, banderze wojennej, pogrzebom z asystą honorową harcerze oddają honory przez salutowanie, po zatrzymaniu się i zwróceniu frontem do flagi, sztandaru, bandery lub konduktu pogrzebowego.
- 5.3. W czasie oficjalnego grania hymnu państwowego, hymnów innych państw, hymnu ZHP harcerze, instruktorzy występujący indywidualnie przyjmują postawę zasadniczą, a jeśli są w nakryciu głowy - salutują.
- 5.4. W miejscach, w których daną osobę spotyka się kilkakrotnie w krótkich odstępach czasu, honory oddaje się tylko podczas pierwszego spotkania.
- 5.5. Jednostki organizacyjne w ugrupowaniu rozwiniętym lub marszowym oddają honory:
- prezydentowi RP,
  - prezesowi Rady Ministrów,
  - sztandarom wojskowym, sztandarom organizacji społecznych,
  - przed Grobem Nieznanego Żołnierza,
  - w czasie grania hymnu państwowego, hymnów innych państw, hymnu ZHP i podnoszenia lub opuszczania flagi państwowej,
  - pogrzebom z asystą honorową.
- 5.6. Jednostki organizacyjne oddają honory w ugrupowaniu rozwiniętym i marszowym na komendę prowadzącego kolumnę. Honory oddaje prowadzący kolumnę, poczet sztandarowy, instruktorzy funkcyjni występujący poza szykiem.

ZASADY MUSZTRY

1. WSTĘP

Musztra jest jednym z elementów zbiorów harcerskich. Właściwie stosowana ma istotne znaczenie w harcerskim wychowaniu. Musztra usprawnia działania organizacyjne, stanowi oprawę uroczystości harcerskich. Zwiększa bezpieczeństwo i porządek, wprowadza dyscyplinę.

Musztra harcerska oparta jest na wybranych elementach musztry wojskowej, są w niej także elementy typowe dla zajęć harcerskich. Układ tematyczny „Zasad” odbiega jednak od schematu „Regulaminu musztry wojskowej”.

Wiąże się to ze sposobem nauczania musztry w podstawowej jednostce harcerskiej, jaką jest drużyna.

Kolejność prezentowanych zagadnień jest tak dobrana, aby mogła stanowić dla drużynowego swoisty program nauczania. Nie są zalecane zbyt długie zajęcia z musztry, natomiast konieczna jest systematyczność i dokładność. Do nauki kolejnego elementu musztry należy przechodzić wówczas, kiedy poprzedni jest dobrze opanowany.

Zaleca się nauczanie musztry zgodnie z zasadą: opis z wyjaśnieniem i pokaz z ćwiczeniem. Niniejsze zasady opracowane zostały w celu ujednoczenia musztry w całej organizacji.

Przestrzeganie "Zasad musztry" obowiązuje harcerki, harcerzy, instruktorki i instruktorów Związku Harcerstwa Polskiego.

Wybrane zasady mogą być stosowane także przez gromady zuchowe, lecz tylko w trakcie uczestnictwa w uroczystościach harcerskich.

2. KOMENDA

Kierujący musztrą wydaje polecenia za pomocą komendy. Komenda podawana jest ustnie i należy ją wykonać natychmiast, a jeżeli dotyczy grupy, powinna być wykonana również jednocześnie i jednolicie.

Rozróżniamy komendy:

- proste - składające się z hasła np. "BACZNOŚĆ",
- złożone - składające się z zapowiedzi i hasła np. "W prawo – ZWROT".

W celu rozpoczęcia zajęć z musztry lub przejmując dowodzenie musztrą należy pierwszą wydaną komendę poprzedzić zapowiedzią "Na moją komendę ....".

Komendę "WRÓĆ" podaje się w celu cofnięcia ostatniej komendy lub przerwania wykonywanej czynności.

OBJAŚNIENIA – KOMENDA

Komendę wydaje się w postawie zasadniczej, z miejsca, z którego jest najlepiej odbierana.

Zaleca się, aby prowadzący stawał przed frontem lub na prawym skrzydle szyku. Dowodzić należy z takiej odległości, aby móc objąć wszystkich wzrokiem.

Komendy składają się z zapowiedzi i hasła lub z samego hasła. Zapowiedź zwraca uwagę, uprzedza wykonawców, co nastąpi; hasło jest znakiem wykonania.

Na zapowiedź komendy przyjmuje się postawę zasadniczą, po hasle wykonuje polecenie. Zapowiedź podaje się wyraźnie, głosem donośnym, przeciągając ostatnią zgłoszkę.

Hasło (wydrukowane w regulaminie dużymi literami) podaje się po krótkiej przerwie, głośno, wyraźnie, krótko i dobitnie.

Przykłady:

"W lewooo – ZWROT"

"Kolejnooo – ODLICZ"

"Na wproooost – MARSZ"

Rozpoczęcie zajęć z musztry lub przejście dowodzenia przez inną osobę wymaga podania zapowiedzi "Na moją komendę...".

Istotne jest również, aby siedzącej grupy harcerzy nie stawiać na "BACZNOŚĆ", ale najpierw podać odpowiednią komendę.

W takim przypadku komendy mogłyby brzmieć następująco:

"Drużyna/kurs/ drużny i druhowie – POWSTAŃ!" lub "Na moją komendę, drużyna – POWSTAŃ. W dwuszeregu – ZBIÓRKA".

Prowadzący musztrę musi mieć świadomość, że błędnie podane komendy budzą konsternację wśród harcerzy, obniżając równocześnie autorytet prowadzącego. Jedyne ratunkiem w takiej sytuacji jest podanie komendy "WRÓĆ". Umożliwia ona cofnięcie błędnie podanej komendy, jak i przerwanie niewłaściwie wykonywanej czynności. Na komendę "WRÓĆ" harcerze przyjmują poprzednią postawę.

3. MUSZTRA INDYWIDUALNA

3.1. Postawa zasadnicza

Jest to pozycja przyjmowana przez harcerzy:

- na zapowiedź każdej komendy,
- na komendę “BACZNOŚĆ”,
- w szyku, po wykonaniu komendy “ZBIÓRKA”,
- w czasie oddawania honorów w miejscu,
- w czasie składania meldunku i przy oficjalnym przedstawianiu się,
- podczas podawania komendy w miejscu.

OBJAŚNIENIA – POSTAWA ZASADNICZA

Postawa zasadnicza wyraża gotowość do przyjęcia, wykonania i podawania komendy.

W postawie zasadniczej harcerz stoi nieruchomo. Ciężar ciała spoczywa na obu stopach. Pięty złączone, stopy lekko rozwarłe (mniej więcej na szerokość własnej stopy). Brzuch lekko wciągnięty, klatka piersiowa lekko wysunięta przez swobodne cofnięcie ramion. Ramiona na równej wysokości, położone równoległe do linii frontu. Ręce opuszczone swobodnie wzdłuż tułowia, dotykają uda nasadą dłoni oraz złączonymi i wyprostowanymi palcami. Głowa lekko podniesiona, wzrok skierowany na wprost, usta zamknięte.

Postawę zasadniczą harcerz przyjmuje:

- *na zapowiedź każdej komendy, np. “W prawo – ...”, “Do dwóch – ...”, “W szeregu – ...”, “Do ... (hymnu)!”*
- *na komendę “BACZNOŚĆ”*
Stojąc w rozproszeniu harcerze wykonują zwrot w kierunku wydającego komendę (frontują). Harcerze ustawieni w szyku nie frontują, przyjmują postawę zasadniczą bez względu na ustawienie prowadzącego.
- *w szyku po wykonaniu komendy “ZBIÓRKA”*
Po podaniu przez prowadzącego komendy “W (szyk, miejsce) – ZBIÓRKA” harcerze w szybkim tempie podążają na wskazane miejsce i ustawiają się w postawie zasadniczej. Szyk nie musi być sformowany dokładnie. Dopiero po podaniu komendy “SPOCZNIJ” harcerze powinni pokryć i wyrównać.
- *w czasie oddawania honorów w miejscu*
Przed oddaniem honoru należy zaakcentować postawę zasadniczą i pozostać w niej do czasu wykonania pozdrowienia skautowego lub salutowania.
- *w czasie składania meldunku i przy oficjalnym przedstawianiu się*
Składanie meldunku i oficjalne przedstawianie się należy rozpocząć po dokładnym przyjęciu postawy zasadniczej oraz po zakończeniu oddawania honorów.
- *podczas podawania komendy w miejscu*
Podający komendę ściąga na siebie uwagę, wszyscy go obserwują, w związku z powyższym należy przykładowo przyjąć postawę zasadniczą. W tej postawie pozostaje się do zakończenia wydawania komendy, z wyjątkiem możliwości poruszania się przy komendzie określającej wykonanie zbiórki, np.: “Za mną, w marszu, w kolumnie dwójkowej – ZBIÓRKA”.

3.2. Postawa swobodna

Wykonuje się ją na komendę “SPOCZNIJ” oraz samoczynnie w sytuacjach określonych w “Zasadach”, np. po odliczeniu.

OBJAŚNIENIA – POSTAWA SWOBODNA

Postawa swobodna jest formą odpoczynku harcerza.

Przyjmując postawę swobodną, wysuwa się energicznie lewą nogę do przodu, o połowę długości stopy. Ciężar spoczywa na prawej nodze. Ręce opuszczone swobodnie.

W tej postawie harcerz może poprawiać umundurowanie, zmieniać położenie nóg.

Drużyny zwyczajowo mogą przyjmować odmienną postawę swobodną, np. w lekkim rozkroku ze skrzyżowanymi rękami z tyłu tułowia. Dotyczy to tylko zbiórek w gronie drużyny/szczepu i nie może mieć miejsca w czasie innych występów.

3.3. Meldowanie

Meldowanie jest to zwięzłe sprawozdanie z przebiegu czynności lub celu przybycia: "Druhu... (funkcja lub stopień oraz nazwisko meldującego), melduję drużynę X (czynność lub cel), stan Y".

Przełożonemu podajemy swoją funkcję, a starszemu swój stopień.

OBJAŚNIENIA – MELDOWANIE

Meldowanie polega na złożeniu zwięzłego sprawozdania z przebiegu wykonywanej czynności danej jednostki harcerskiej, czynności własnej lub celu przybycia.

Meldunek powinien być składany zgodnie z zasadą - minimum słów, maksimum treści.

Przykłady:

"Druhu komendancie, drużynowy T. K. melduje 15 GDH podczas biegu harcerskiego";

"Druhu harcmistrzowi, wędr. M. U. melduje swoje przybycie";

"Druhu instruktorze, zastępowy K.G. melduje zastęp "Wilki" 94 WDH na apelu, stan 8".

Kiedy nie jest możliwe rozpoznanie funkcji (w pierwszej kolejności) bądź stopnia przyjmującego meldunek, zwracamy się "Druhu instruktorze, ...".

Podczas meldowania przełożonemu, który zna meldującego, można złożyć meldunek bez podawania swojej funkcji, stopnia, nazwiska, np. "Druhu drużynowy, melduję patrol 33 BDH gotowy do zajęć, stan 6".

Meldunek można poprzedzić harcerskim pozdrowieniem "Czuwaj".

3.4 Oddawanie honorów w miejscu

Bez nakrycia głowy – zwyczajowym pozdrowieniem skautowym.

W nakryciu głowy – salutowaniem.

Przy niesprawnej lub zajętej prawej ręce – skłonem głowy.

Honory oddajemy w postawie zasadniczej.

OBJAŚNIENIA - ODDAWANIE HONORÓW W MIEJSCU

Honory oddaje się w postawie zasadniczej.

Będąc bez nakrycia głowy harcerz zwraca głowę w kierunku przełożonego, jednocześnie wznosząc prawą rękę zgiętą w łokciu do wysokości barku. Dłoń ułożona przodem, z kciukiem położonym na paznokciu małego palca, z trzema palcami środkowymi uniesionymi w górę.

W nakryciu głowy harcerz zwraca głowę w kierunku przełożonego, jednocześnie podnosząc najkrótszą drogą prawą rękę do daszka. Palec wskazujący i środkowy powinny być wyprostowane i złączone, pozostałe palce złączone i przyciśnięte kciukiem.

Wystającą część palca środkowego przykłada się :

– do brzegu daszka rogatywki/kapelusza skautowego,

– do obrzeża beretu/furażerki,

nad zewnętrznym kątem prawego oka.

Dłoń zwrócona ku przodowi, łokieć na prawo skos.

Po oddaniu honoru harcerz opuszcza energicznie rękę w dół z jednoczesnym zwrotem głowy na wprost.

Jeżeli harcerz ma niesprawną prawą rękę, to w celu oddania honoru przyjmuje postawę zasadniczą, frontuje i wykonuje energiczny skłon głowy.

Harcerz/instruktor przyjmujący honory ma obowiązek na nie odpowiedzieć.

3.5. Zwroty

Zwroty w miejscu wykonuje się z postawy zasadniczej na komendę "W lewo/prawo/tył – ZWROT". Zwrot w tył wykonuje się przez lewe ramię.

OBJAŚNIENIA - ZWROTY

Zwroty w miejscu wykonuje się na komendę "W prawo/lewo/tył – ZWROT". Na zapowiedź komendy harcerz przyjmuje postawę zasadniczą. Na hasło "ZWROT" wykonuje obrót na dwa tempa.

Przy zwrocie w lewo:

tempo pierwsze – obrót na obcasie lewego buta i na czubku prawego buta,

tempo drugie – najkrótszą drogą dostawia energicznie nogę pozostawioną w tyle.

Przy zwrocie w prawo odwrotnie.

Zwrot w tył wykonuje się przez lewe ramię.

4. SZYK

Szyk jest to ustalone regulaminem ustawienie harcerzy w celu wykonania wspólnych działań.

Rodzaje szyków:

– zbiórkowy – szereg, dwuszereg, trójszereg itd.,

– marszowy – rząd, kolumna dwójkowa, kolumna trójkowa itd.

OBJAŚNIENIA – SZYK

Elementy szyku:

- *front* – kierunek ustawienia harcerzy
- *skrzydło* – prawe i lewe zakończenie szyku
- *odstęp* – oddalenie między harcerzami wzdłuż frontu
- *odległość* – oddalenie między harcerzami w głąb szyku
- *czoło kolumny* – przednia część kolumny
- *koniec kolumny* – tylna część kolumny
- *kierunkowy* – harcerz, do którego pozostali równają i dostosowują swój ruch. Przyjmuje się, że jest to harcerz na prawym skrzydle czoła kolumny. Drużynowy może wyznaczyć na kierunkowego harcerza zajmującego inną pozycję, np. na lewym skrzydle, przed szykiem. Do kierunkowego pozostali równają i dostosowują swój ruch.
- *zamykający* – harcerz maszerujący jako ostatni. Przyjmuje się, że jest to harcerz znajdujący się w ostatnim szeregu kolumny, na lewym skrzydle. Drużynowy może wyznaczyć innego zamykającego i polecić mu np. zajęcie pozycji tuż za szykiem.

5. MUSZTRA ZESPOŁOWA

5.1. Wykonywanie zbiórek

Zbiórkę zarządza się w celu ustawienia harcerzy w szyku. Na komendę “Drużyna – BACZNOŚĆ” harcerze zwracają się frontem do wydającego komendę i przyjmują postawę zasadniczą.

Następnie prowadzący podaje komendę określającą szyk i miejsce zbiórki:

“W (szyk zbiórkowy) – ZBIÓRKA” – harcerze ustawiają się z lewej strony prowadzącego;

“W (szyk marszowy) – ZBIÓRKA” - harcerze ustawiają się za prowadzącym;

“Drużyna w (szyk), (frontem-czołem) do mnie – ZBIÓRKA” – harcerze ustawiają się 2-3 kroki przed prowadzącym;

“Drużyna (szyk zbiórkowy), (gdzie – miejsce), frontem do ..., prawe skrzydło na wysokości... – ZBIÓRKA” ;

“Drużyna (szyk marszowy), (gdzie – miejsce) w kierunku..., czoło na wysokości – ZBIÓRKA”.

Na hasło “ZBIÓRKA” harcerze szybkim krokiem podążają na wskazane miejsce i ustawiają się w odpowiednim szyku w postawie zasadniczej.

Po podaniu komendy “SPOCZNIJ” harcerze powinni pokryć i wyrównać szyk.

W celu sformowania kolumny w marszu podajemy komendę: “Drużyna w (szyk marszowy) za mną w marszu – ZBIÓRKA” – harcerze dołączają z tyłu do prowadzącego.

OBJAŚNIENIA - WYKONYWANIE ZBIÓREK

Na komendę “Drużyna/zastęp – BACZNOŚĆ” wywołana grupa:

- przyjmuje postawę zasadniczą, jeżeli stoi w szyku,*
- przyjmuje postawę zasadniczą i frontuje, jeżeli stoi w rozproszeniu.*

Przykłady dalszych komend do ustawienia drużyny.

W szyku zbiórkowym:

- “W szeregu, frontem do mnie – ZBIÓRKA”,*
- “W dwuszeregu, na poprzednim miejscu – ZBIÓRKA”,*
- “W trójszeregu, na drodze, frontem do bramy, prawe skrzydło na wysokości słupa – ZBIÓRKA”.*

W szyku marszowym:

- “W rzędzie – ZBIÓRKA”,*
- “W kolumnie dwójkowej, czołem do mnie – ZBIÓRKA”,*
- “W kolumnie trójkowej, na drodze, w kierunku mostu, czoło na wysokości słupa – ZBIÓRKA”.*

Po podaniu komendy określającej wykonanie zbiórki, prowadzący może poruszać się w celu precyzyjnego określenia miejsca zbiórki.

Po podaniu zapowiedzi, np. “W szeregu, frontem do...” , może

– przenieść się na miejsce, gdzie ma stanąć drużyna,

– wskazać ręką miejsce zbiórki

i dalej w postawie zasadniczej podaje hasło “ZBIÓRKA”.

Przy podaniu zapowiedzi “Za druhem...” – można wskazać druha, za którym grupa ma maszerować i dalej w postawie zasadniczej podaje się hasło “MARSZ”

Hasło “ZBIÓRKA” należy podawać tak, aby harcerze szybko zareagowali na podaną komendę. Istotne jest szybkie przemieszczenie się harcerzy i ustawienie w postawie zasadniczej, natomiast precyzyjne ustawienie szyku po podaniu komendy “SPOCZNIJ”.

Przykłady do sformowania szyku w marszu:

- “W rzędzie, za mną, w marszu – ZBIÓRKA”,*
- “W kolumnie dwójkowej za druhem komendantem w marszu – “ZBIÓRKA”.*

Po podaniu komendy harcerze szybkim krokiem dołączają z tyłu do prowadzącego szyk.

5.2. Rozejście się

Komendę “Rozejść się” można podać w każdym szyku, w miejscu lub w marszu. Prowadzący może w zapowiedzi podać kierunek lub miejsce, gdzie harcerze po rozejściu powinni się udać.

OBJAŚNIENIA - ROZEJŚCIE SIĘ

Na komendę “ROZEJŚĆ SIĘ” harcerze opuszczają szyk w dowolnym kierunku.

Na komendę “W tył – ROZEJŚĆ SIĘ” harcerze wykonują zwrot w tył, przez lewe ramię i rozpraszają się.

Prowadzący może podać precyzyjnie – kierunek lub miejsce, gdzie harcerze po rozejściu mają się udać, np.: “W kierunku lasu – ROZEJŚĆ SIĘ”, “Do namiotów – ROZEJŚĆ SIĘ”.

5.3. Równanie i krycie

Równanie – ustawianie harcerzy w szeregu, w jednej linii, w odstępie kilku centymetrów.

Krycie – ustawianie harcerzy w rzędzie, w jednej linii, w odległości ok. 1 metra. Harcerze stojący w szyku powinni wyrównać i pokryć samoczynnie po komendzie “SPOCZNIJ” lub na komendy “Równaj w prawo”, “Pokryj, wyrównaj”.

OBJAŚNIENIA - RÓWNANIE I KRYCIE

Równanie oznacza ustawienie harcerzy – każdy szereg w jednej linii do prawoskrzydłowego, z zachowaniem kilkucentymetrowych odstępów. Odstęp w sposób praktyczny mierzy się szerokością dłoni na wysokości łokcia.

Krycie oznacza ustawienie harcerzy – każdy rząd w jednej linii do czoła, z zachowaniem metrowych odległości. Odległość w sposób praktyczny mierzy się wyciągnięciem wyprostowanej ręki do pleców harcerza, którego kryjemy.

5.4. Odliczanie

W celu stwierdzenia stanu liczbowego grupy podajemy komendę “Kolejno – ODLICZ”. Liczenie odbywa się od prawego skrzydła do lewego w szyku zbiórkowym i od czoła do ogona lewego rzędu szyku marszowego. Po podaniu ostatniej liczby, jeżeli szyk jest niepełny, to lewoskrzydłowy ostatniego szeregu powinien podać głośno – “Niepełny”.

W celu przygotowania grupy do zmiany szyku podajemy komendę “Do dwóch/trzech – ODLICZ”.

OBJAŚNIENIA - ODLICZANIE

Po podaniu komendy “... – ODLICZ” harcerze pierwszego szeregu szyku zbiórkowego zwracają głowy w prawo, z wyjątkiem prawoskrzydłowego. Prawoskrzydłowy zaczyna odliczanie zwracając głowę w lewo i podaje “Raz”. Pozostali odliczający zwracają energicznie głowy z prawej na lewą stronę, podając kolejne liczby, po czym zwracają głowę na wprost i przyjmują postawę swobodną. Harcerze kolejnych szeregów zwracają uwagę na podaną przez ich poprzedników liczbę, która także ich dotyczy, i wraz z nimi przyjmują postawę swobodną.

Odliczanie w szyku marszowym odbywa się poprzez zwrot głowy w lewo i podanie liczby do tyłu, do kolejnego harcerza w rzędzie. Pozostałe elementy analogicznie jak w szyku zbiórkowym. Ostatni odliczający podaje głośno liczbę w kierunku wydającego komendę. Przy komendzie “Kolejno –

ODLICZ”, jeżeli szyk jest niepełny, lewoskrzydłowy/zamykający ostatniego szeregu, po odliczeniu, zwraca głowę w kierunku wydającego komendę i głośno melduje – “Niepełny”.

W celu dokonania odliczenia grupy nie jest konieczne wychodzenie przed szyk.

Dowodzący może wykonać wykrok z jednoczesnym zwrotem w lewo, stojąc pod kątem prostym do szyku.

5.5. Przesunięcie szyku

Aby przesunąć szyk do przodu, podajemy komendę: “Drużyna, krok (liczba kroków), na wprost – MARSZ”.

W celu przesunięcia szyku do tyłu podajemy komendę: “Drużyna, krok w tył – MARSZ”.

Aby przesunąć szyk w bok lub kilka kroków w tył, należy przed podaniem ww. komendy zmienić front szyku.

OBJAŚNIENIA - PRZESUNIĘCIE SZYKU

W celu przesunięcia szyku na odległość większą niż krok podajemy komendę:

- “Drużyna X kroków na wprost – MARSZ”

lub

- “Drużyna na wprost – MARSZ”, “STÓJ”.

Aby przesunąć szyk w tył na odległość większą niż krok, należy podać komendy:

“W tył – ZWROT”, “X kroków na wprost – MARSZ”, “W tył – ZWROT” lub powtarzać kilkakrotnie komendę “Krok w tył – MARSZ”. Krok w tył wykonuje się lewą nogą.

Aby przesunąć szyk w bok, podajemy komendy:

- “W prawo/lewo – ZWROT”
- “X kroków na wprost – MARSZ” lub “Na wprost – MARSZ”, “STÓJ”,
- “W prawo/lewo – ZWROT”.

5.6. Występowanie i wstępowanie

Harcerz wywołany z szyku w miejscu przyjmuje postawę zasadniczą i jeżeli prowadzący szuka go wzrokiem – odpowiada “Jestem”.

Na komendy:

- “WYSTĄP” – harcerz występuje 3 kroki przed szyk,
- “Do osoba/miejsce – WYSTĄP” – harcerz podąża najkrótszą drogą do wskazanej osoby/miejsca. Przy występowaniu do osoby stajemy 2-3 kroki przed nią.

Każdorazowo po wystąpieniu harcerz przyjmuje postawę zasadniczą.

Po wystąpieniu harcerza wywołanego z pierwszego szeregu, jego miejsce zajmuje harcerz z drugiego szeregu.

Na komendę "WSTĄP" harcerz wykonuje zwrot w pożądanym kierunku, najkrótszą drogą wraca na swoje miejsce i przyjmuje postawę szyku.

OBJAŚNIENIA - WYSTĘPOWANIE I WSTĘPOWANIE

Przykładowe komendy do wystąpienia z szyku:

- “Druh Karczewski, do mnie – WYSTĄP”,
- “Wyróżnieni, do druha komendanta – WYSTĄP”,
- “Wyczytani, do linii zbiórek – WYSTĄP”.

Reguła trzech kroków na samo hasło “WYSTĄP” nie obowiązuje w przypadkach, kiedy nie jest możliwe zachowanie tej odległości. Wówczas wystarczą dwa, a nawet jeden krok, w zależności od sytuacji. Po wystąpieniu harcerza wywołanego z pierwszego szeregu, jego miejsce w szyku zajmuje harcerz z drugiego szeregu. Harcerz wywołany z drugiego szeregu wykonuje mały krok lewą nogą

i dotyka swego poprzednika który wykonuje krok w skos, w prawo do przodu (w uzasadnionych sytuacjach w lewo do przodu). Wywołany wykonuje drugi, mały krok równając się z pierwszym szeregiem, i występuje. W tym czasie poprzednik wraca na swoje miejsce wykonując krok w skos, w lewo do tyłu.

Gdy wywołany wykonuje komendę "WSTĄP", następują analogiczne czynności.

Komendy "WSTĄP" i "WYSTĄP" można podawać również grupie harcerzy.

Harcerze z pierwszego szeregu oraz z drugiego – nie stojący obok siebie – występują jednocześnie. Harcerze z drugiego szeregu – stojący obok siebie – występują kolejno, zaczynając od prawego. Na komendę "WSTĄP" harcerze wracają na swoje miejsca jednocześnie lub w kolejności występowania z szyku. Przy wywołaniu harcerza z czoła lub z drugiego szeregu szyku marszowego następują czynności takie jak przy występowaniu z szyku zbiórkowego. Harcerz wywołany z trzeciego (lub dalszego) szeregu szyku zbiórkowego/marszowego na komendę "WYSTĄP" przechodzi za plecami harcerzy swojego szeregu, na prawą stronę szyku. Następnie, maszerując wzdłuż skrzydła/kolumny, występuje przed front/czoło szyku. Harcerz może przejść na lewą stronę szyku na wskazanie prowadzącego lub jeżeli będzie to zdecydowanie krótsza droga do wystąpienia.

Wstępowanie w ww. przypadkach następuje analogicznie do występowania.

5.7. Zmiana szyku

W miejscu

- z szyku zbiórkowego w szyk marszowy i odwrotnie można przechodzić na komendę "W prawo/lewo – ZWROT",
- z szeregu w kolumnę dwójkową/trójkową – "Dwójki/trójki, w prawo – TWÓRZ",
- z dwuszeregu w kolumnę czwórkową – "Czwórki, w prawo – TWÓRZ",
- z kolumny dwójkowej/trójkowej w szereg – "Szereg, w lewo – TWÓRZ",
- z kolumny czwórkowej w dwuszereg – "Dwuszereg, w lewo – TWÓRZ";

W marszu

- z kolumny dwójkowej w rząd – "Rząd – TWÓRZ",
- z rzędu w kolumnę dwójkową – "Dwójki – TWÓRZ".

OBJAŚNIENIA - ZMIANA SZYKU

Dokonanie zmiany szyku zbiórkowego w szyk marszowy wymaga wcześniejszego podania komendy "Do dwóch/trzech – ODLICZ".

- *przejście z szeregu/dwuszeregu w kolumnę dwójkową/czwórkową*
Harcerze, na których podczas odliczania wypadła liczba jeden, wykonują w prawo zwrot. Oznaczeni liczbą dwa wykonują lewą nogą wykrok w przód, w prawo skos, z jednoczesnym zwrotem w prawo; energicznie dostawiając prawą nogę do lewej, stają na lewo od swych poprzedników.
- *przejście z szeregu w kolumnę trójkową*
Oznaczeni liczbą jeden - wykonują prawą nogą krok w tył, w lewo w skos, z jednoczesnym zwrotem w prawo.
Oznaczeni liczbą dwa - wykonują w prawo zwrot.
Oznaczeni liczbą trzy - wykonują lewą nogą krok w przód, w prawo w skos z jednoczesnym zwrotem w prawo.
- *przejście z kolumny dwójkowej/czwórkowej w szereg/dwuszereg*

Nieparzyste rzędy (albo oznaczeni liczbą jeden) wykonują wykrok prawą nogą w przód, w lewo skos, z jednoczesnym zwrotem w lewo.

Parzyste rzędy (albo oznaczeni liczbą dwa) wykonują w lewo zwrot.

- *przejście z kolumny trójkowej w szereg*
Prawy rząd (albo oznaczeni liczbą jeden) wykonuje prawą nogą krok w przód, w prawo skos, z jednoczesnym zwrotem w lewo.
Środkowy rząd (albo oznaczeni liczbą dwa) wykonuje zwrot w lewo.
Lewy rząd (albo oznaczeni liczbą trzy) wykonuje wykrok lewą nogą w tył, w lewo skos, z jednoczesnym zwrotem w lewo.
- *przejście w marszu z kolumny dwójkowej w rząd*
Harcerze z lewego rzędu przesuwiają się za swych prawych sąsiadów, nie przerywając marszu i zachowując prawidłową odległość.
- *przejście w marszu z rzędu w kolumnę dwójkową*
Harcerze tworzą kolumnę dwójkową od czoła na zasadzie przechodzenia w przód na lewo od swych poprzedników.

5.8. Marsz i zatrzymanie

Marsz rozpoczyna się lewą nogą, wykonując pierwsze trzy kroki na wprost.

Komendy:

“Drużyna za ....., MARSZ”,

“Drużyna kierunku ... – MARSZ”,

Przykładowe kierunki:

- na wprost,
- w prawo/lewo,
- w tył na prawo/lewo, w prawo/lewo skos.

W celu przejścia do kroku równego/dowolnego podajemy komendę: “Równy/dowolny – KROK”, w celu wykonania marszu w miejscu “W miejscu – MARSZ”, w celu wykonania przejścia do biegu “Drużyna, biegiem – MARSZ”. W celu zatrzymania podajemy komendę: “Drużyna – STÓJ”, “Stawaj w lewo/prawo” lub “Czoło – STÓJ”.

OBJAŚNIENIA - MARSZ I ZATRZYMANIE

Marsz

Marsz rozpoczyna się z postawy zasadniczej lewą nogą. Poprzedza go komenda, np.:

- *“Zastęp za mną – MARSZ”,*
- *“Patrol, kierunek plac apelowy – MARSZ”,*
- *“Drużyna, kierunek w tył na lewo – MARSZ”.*

Pierwsze trzy kroki (o ile to możliwe) wykonuje się na wprost, a następnie w nakazanym kierunku. Sposób rozpoczęcia marszu (powolny czy energiczny z przytupem) zależy od okoliczności (chłopcy czy dziewczęta, z plecakami czy bez itd.) i powinien być wyrażony przez odpowiednio zaakcentowaną komendę przez prowadzącego.

Kierunek marszu zmienia się na komendę: “Kierunek w ... prawo/lewo skos” lub według wskazanego miejsca w terenie, np. “Kierunek most”.

Tempo marszu zmienia się na komendy: “Szybszy – krok”, “Wolniejszy – krok”.

Harcerze maszerują krokiem dowolnym, równym i defiladowym. Krok równy polega na tzw. maszerowaniu w nogę, czyli stawianiu przez grupę w tym samym czasie tej samej nogi. Można przy

tym wspomóc osiągnięcie kroku równego przez akcentowanie gwizdkiem lub głosem ("Lewa") stawianej lewej nogi.

Krok defiladowy stosujemy podczas uroczystości z ceremoniałem.

Marsz w miejscu polega na podnoszeniu i opuszczaniu na przemian prawej i lewej nogi, np. celem wyrównania tempa marszu podczas chwilowego zatrzymania. Komendę "W miejscu – MARSZ" można podać grupie zarówno rozpoczynającej marsz, jak i będącej w ruchu.

Zatrzymanie

"Drużyna – STÓJ". Po zapowiedzi harcerze zaczynają maszerować krokiem równym, a po hasłе wykonują jeszcze jeden krok. Dalej przystawiają energicznie drugą nogę (tę, na którą padło hasło), po czym przyjmują postawę zasadniczą.

Na komendę "Czoło – STÓJ" maszerujący na czele (dowolnym krokiem) zatrzymują się. Następni harcerze dochodzą do poprzedników i zatrzymują się z zachowaniem regulaminowej odległości, przyjmując postawę swobodną.

Na komendę "Stawaj w lewo/prawo" czoło kolumny zatrzymuje się, wykonuje w lewo/prawo zwrot i przyjmuje postawę swobodną. Następni harcerze, podchodząc do poprzedników, wykonują te same czynności z zachowaniem odpowiednich odstępów, odległości, równania i krycia.

6. APEL DRUŻYNY/OBOZU

6.1. Meldowanie

"Drużyna, na moją komendę – BACZNOŚĆ. Zastępami MELDOWAĆ".

Zastępowi podchodzą do prowadzącego i stają w szeregu 2 – 3 kroki przed nim. Następuje jednoczesne oddanie honorów. Prowadzący podaje komendę "SPOCZNIJ" i kolejno odbiera meldunki. Po odebraniu ostatniego meldunku prowadzący i meldujący oddają jednocześnie honory. Następnie pada komenda "WSTĄP".

6.2. Rozkaz

Odczytanie rozkazu następuje wraz z komendami: "BACZNOŚĆ", odczytanie nagłówka, daty, rozkaz L ... "SPOCZNIJ", odczytanie treści, "BACZNOŚĆ", Czuwaj. Podpisał ..., "SPOCZNIJ".

6.3. Flaga, hymn

Do uroczystego podniesienia flagi prowadzący wyznacza pojedynczego harcerza lub poczet flagowy, podając komendy "Druh .../Poczet do podniesienia flagi – WYSTĄP".

"BACZNOŚĆ – do hymnu Związku Harcerstwa Polskiego"; po hymnie: "BACZNOŚĆ". "SPOCZNIJ". "Druh .../Poczet – WSTĄP".

6.4. Zakończenie apelu

"BACZNOŚĆ – zastępami odmaszerować – SPOCZNIJ".

"BACZNOŚĆ – ... (kierunek), rozejść się – SPOCZNIJ".

OBJAŚNIENIA - APEL DRUŻYNY/OBOZU

W celu ustawienia drużyny/obozu prowadzący podaje komendę "Na moją komendę, drużyna/obóz w... (szyk, miejsce) – ZBIÓRKA".

Przykłady (szyk, miejsce):

- ... w dwuszerze na placu apelowym...
- ... w szeregu, zastępami, na miejscu apelowym...

Na zbiórce drużyny/obozu można przyjmować swój obrzędowy szyk, odmienny od niniejszych zasad.

Jeżeli drużyna/obóz ma wcześniej ustalone miejsce i szyk apelowy, to prowadzący może podać komendę: “Drużyna/obóz do apelu – ZBIÓRKA”.

Przed rozpoczęciem apelu prowadzący może wydać komendę “Zastępowi – przygotować zastępy do apelu”, co zobowiązuje zastępowych do dokonania poprawy umundurowania zastępu i odliczenia stanu osobowego. Po sformowaniu szyku przy sobie prowadzący może przyjąć różne warianty dalszego postępowania:

- zwraca głowę w lewą stronę – do podania komendy “SPOCZNIJ”,
- wykonuje wykrok w lewo skos – np. do podania komendy “Kolejno ODLICZ” lub “BACZNOŚĆ” przed meldowaniem przełożonemu,
- występuje przed szyk i dalej prowadzi apel.

Celem przyjęcia meldunku prowadzący podaje komendy: “Drużyna BACZNOŚĆ”, “Zastępami MELDOWAĆ”. Zastępowi natychmiast wychodzą z szyku i najkrótszą drogą podchodzą do prowadzącego. Ustawiają się 2-3 kroki przed prowadzącym, tak aby znalazł się on przed środkiem szyku. Po jednoczesnym oddaniu honorów prowadzący podaje komendę “SPOCZNIJ” i przechodzi na prawe skrzydło meldujących, poruszając się bokiem (maks. 2 kroki) lub stosując marsz i zwroty.

Ww. zasady mają zastosowanie, jeżeli meldunek składają min. trzy osoby.

Dobrym obyczajem jest, aby w czasie składania meldunku przez zastępowego, zastęp samoczynnie przyjmował postawę zasadniczą.

Przy dwóch meldujących prowadzący nie stosuje powitania z meldującymi, nie podaje komendy “SPOCZNIJ”, ale od razu odbiera meldunki, a zastępy pozostają w postawie zasadniczej. Kończący meldunek i kolejny meldujący oraz prowadzący oddają honory jednocześnie. Po odebraniu ostatniego meldunku prowadzący staje przed środkiem szyku i po jednoczesnym oddaniu honorów podaje komendę “WSTĄP”. Meldujący najkrótszą drogą wracają do swoich zastępów. Podający podaje komendę “BACZNOŚĆ” i składa meldunek najważniejszej osobie na placu. Po złożeniu meldunku może nastąpić okrzyk: “Druhny i Druhowie, CZUWAJ”, “Czuj, czuj – CZUWAJ” lub inny zwyczajowy danego środowiska.

Nie należy stosować meldowania 3-stopniowego.

Nie podajemy też komendy “Na prawo/na lewo/raport/sztandar/ itp. – PATRZ”.

Komendę “BACZNOŚĆ” podaną na apelu należy rozumieć jako patrzenie w kierunku, gdzie dzieją się rzeczy ważne. Dalej następuje odczytanie rozkazu przez prowadzącego lub osobę wyznaczoną. Dobrym obyczajem jest, aby osoby wyczytane w rozkazie odpowiadały “Służba”; nie dotyczy to przypadku odczytania kary.

Kolejnym elementem uroczystego apelu drużyn/obozu jest podniesienie flagi/bandery wraz z odśpiewaniem hymnu. Do podniesienia flagi może być wyznaczona pojedyncza osoba (flagowy) lub poczet flagowy 3-osobowy. Poczet powinien zająć miejsce poza szykiem, najlepiej naprzeciwko masztu. Prowadzący podaje komendę “Druh ... /Poczet, do poniesienia flagi – WYSTĄP”. Wyznaczone osoby najkrótszą drogą podążają w kierunku masztu, ustawiając się jeden krok przed masztem, a flagowy sprawdza czy wcześniej przygotowana flaga jest gotowa do natychmiastowego podniesienia. Prowadzący podaje komendę “BACZNOŚĆ – do hymnu Związku Harcerstwa Polskiego” lub samo “BACZNOŚĆ”, jeżeli poniesienie flagi ma nastąpić bez śpiewania hymnu. Flagowy wykonuje krok do przodu w kierunku masztu i podnosi flagę. W tym czasie nw. osoby oddają honory (salutują):

- asystujący przy podnoszeniu flagi,
- dowódcy grup stojących w szyku,
- nie pokryci instruktorzy stojący w szyku,
- instruktorzy nie stojący w szyku, po uprzednim zwróceniu się w kierunku masztu.

Osoby oddające honory nie śpiewają hymnu, a wszyscy zwracają głowy w kierunku masztu.

Czas podnoszenia flagi powinien być zsynchronizowany z czasem śpiewania hymnu. Jeżeli flagowy zakończy czynność w trakcie śpiewania, wykonuje krok w tył, przyjmuje postawę zasadniczą i salutuje.

Po zakończeniu hymnu pada komenda "BACZNOŚĆ", po której:

- oddający honory przestają salutować,*
- instruktorzy nie stojący w szyku wracają do poprzedniej postawy,*
- wszyscy przyjmują postawę zasadniczą, zwracając głowę na wprost.*

Jeżeli dalsze czynności uroczystego apelu nie wymagają zachowania postawy zasadniczej, prowadzący podaje komendę "SPOCZNIJ", po której flagowy/poczet wykonuje samoczynnie w tył zwrot. Na komendę "Druh ... /Poczet – WSTĄP" wyznaczone osoby najkrótszą drogą podążają na poprzednie miejsce.

Wieczorne apele z reguły nie zawierają wszystkich ww. elementów uroczystego apelu, a komendę "... do podniesienia flagi ..." zastępuje komenda "... do opuszczenia flagi ...".

W drugiej części apelu następują przemowy, podczas których głos powinien być udzielany według ważności pełnionej funkcji. Prowadzący nie poprzedza każdej czynności komendą "BACZNOŚĆ – SPOCZNIJ".

Po zakończeniu apelu:

- na komendę "BACZNOŚĆ – zastępami odmaszerować – SPOCZNIJ" osoby stojące w szyku przyjmują postawę swobodną i czekają na decyzje zastępowych, a osoby stojące poza szykiem udają się w dowolnym kierunku;*
- na komendę "BACZNOŚĆ – (kierunek) rozejść się – SPOCZNIJ" wszyscy wykonują zwrot w podanym kierunku, przyjmują postawę swobodną i rozchodzą się.*

CEREMONIAŁ HARCERSKI

1. ZASADY OGÓLNE

- 1.1. Ceremoniał harcerek i harcerzy jest zbiorem zasad i form określających zespołowe i indywidualne zachowanie się harcerek, harcerzy, instruktorek i instruktorów uczestniczących w uroczystościach państwowych, patriotyczno-religijnych i harcerskich.
- 1.2. Dokument ten nie określa wszystkich elementów poszczególnych uroczystości. Uzależnione są one od charakteru uroczystości, głównego organizatora oraz specyfiki miejsca.
- 1.3. Drużyny harcerek i harcerzy reprezentujące Związek Harcerstwa Polskiego w czasie uroczystości państwowych i patriotyczno-religijnych wykonują zadania przewidziane dla nich przez głównego organizatora. Reprezentacją harcerek i harcerzy dowodzi komendant wyznaczony przez harcerek i harcerzy przełożonych.
- 1.4. Za organizację i przebieg uroczystości harcerek i harcerzy odpowiada wyznaczony komendant – prowadzący uroczystość, który przeprowadza imprezę zgodnie z przygotowanym i zatwierdzonym przez przełożonego scenariuszem.
- 1.5. Udział drużyn harcerek i harcerzy w uroczystościach państwowych, patriotyczno-religijnych powinien być poprzedzony przygotowaniem harcerek i harcerzy poprzez zapoznanie ich z tematyką uroczystości.
- 1.6. Ceremoniał harcerek i harcerzy jest istotnym elementem obrzędowości harcerek i harcerzy, nawiązującej do wychowania w duchu tradycji i poszanowania Ojczyzny.
- 1.7. Ceremoniał harcerek i harcerzy oparty jest na wybranych elementach "Ceremoniału wojskowego" obowiązującego w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

2. ZBIÓRKI DRUŻYN I OFICJALNE UROCZYŚĆCI HARCERSKIE

2.1. Apel drużyny, hufca, chorągwi

Apel poszczególnych jednostek organizacyjnych Związku zarządza się w celu sprawdzenia stanu liczbowego, odczytania rozkazu albo przekazania określonych zarządzeń i informacji.

Apel może mieć także charakter uroczysty poświęcony określonej tematyce patriotycznej, historycznej czy też obrzędowej danego środowiska harcerskiego.

Apel każdej jednostki organizacyjnej Związku przeprowadza się zachowując podstawowe punkty apelu drużyny. W zależności od charakteru uroczystości uzupełnia się go specjalnymi elementami podnoszącymi rangę i specyfikę zbiórki.

2.1.1. Apel drużyny

Podstawowe elementy apelu drużyny:

- ustawienie się zastępów,
- meldunek zastępów,
- odczytanie rozkazu,
- wciągnięcie flagi na maszt,
- odśpiewanie hymnu Związku Harcerstwa Polskiego,
- zakończenie.

Apel drużyny prowadzony jest zgodnie z “Zasadami musztry”.

2.1.2. Apel hufca, chorągwi

Apel hufca (chorągwi) przeprowadza się z okazji ważnych rocznic harcerskich, świąt państwowych, nadania imienia, wręczenia sztandaru, jubileuszu danej jednostki itp.

Do uroczystego apelu jednostka (hufiec, chorągiew) staje w ugrupowaniu rozwiniętym – komenda, orkiestra, drużyna sztandarowa, kadra instruktorska oraz jednostki harcerskie – drużyny, reprezentacje hufców (chorągwi) ustawiane są w linii kolumn lub w dwuszeregu.

Apel hufca (chorągwi) powinien zawierać następujące elementy:

- uroczyste wprowadzenie sztandaru w asyście drużyny sztandarowej,
- meldunek przełożonemu (komendantowi jednostki, przełożonemu wyższego szczebla),
- przegląd jednostki,
- rozkaz okolicznościowy,
- uroczyste wciągnięcie flagi na maszt,
- wystąpienia zaproszonych gości,
- wręczenie wyróżnień, odznaczeń,
- defilada.

2.2. Postępowanie z flagą państwową

2.2.1. Podnoszenie flagi państwowej

Flagę państwową podnosi się podczas uroczystości harcerskich i państwowych, a także podczas apeli poszczególnych jednostek organizacyjnych.

Do podnoszenia flagi państwowej na maszt wyznacza się poczet flagowy w składzie: dowódca pocztu, flagowy, asystujący. Prowadzący uroczystości podaje komendę “Poczet flagowy, do podniesienia flagi państwowej MARSZ”. Poczet występuje i maszeruje w kierunku masztu. Flagowy, po dojściu do masztu, trzyma flagę, a asystujący przymocowuje ją do linki. Prowadzący uroczystości podaje komendę “Do hymnu państwowego” (Związku Harcerstwa Polskiego – w zależności od charakteru uroczystości). Od rozpoczęcia wciągania flagi państwowej do momentu osiągnięcia przez nią szczytu masztu (co powinno pokrywać się z czasem wykonywania hymnu), dowódca pocztu

flagowego i asystujący salutują. Prowadzący uroczystości wydaje komendę: "Poczet flagowy ODMASZEROWAĆ. SPOCZNIJ".

2.2.2. Opuszczenie flagi

Opuszczenie i zdjęcie flagi państwowej odbywa się po zakończeniu uroczystości.

Opuszczenie flagi odbywa się w asyście instruktora służbowego, pocztu flagowego i ewentualnie trębacza. Instruktor służbowy lub prowadzący apel czy zbiórkę wydaje komendę: "BACZNOŚĆ! Poczet flagowy do opuszczenia flagi państwowej, MARSZ!". Poczet maszeruje do masztu, trębacz gra sygnał ZHP, flagowy opuszcza flagę, asystujący salutują. Po złożeniu flagi poczet robi w tył zwrot i na komendę instruktora służbowego maszeruje za nim do miejsca przechowywania flagi.

2.3. Postępowanie ze sztandarem jednostki organizacyjnej

Sztandar jednostki organizacyjnej jest symbolem tradycji harcerstwa, miłości do Ojczyzny i idei zawartych w "Statucie ZHP". Harcerze i instruktorzy otaczają sztandary szacunkiem, oddają im należne honory.

2.3.1. Jednostka harcerska występuje ze sztandarem podczas:

- uroczystego apelu,
- nadawania jednostce harcerskiej odznaczenia, imienia (nazwy),
- składania Przysięgi Harcerskiej, Zobowiązania Instruktorskiego,
- uroczystego capstrzyku,
- apelu poległych,
- uroczystości składania kwiatów w miejscach pamięci narodowej,
- innych uroczystości - na specjalny rozkaz przełożonych: komendanta hufca, chorągwi, Naczelnika ZHP.

2.3.2. Poczet sztandarowy powinien być wytypowany z harcerzy wyróżniających się w pracy w drużynie, w następującym składzie: dowódca pocztu sztandarowego, sztandarowy (chorąży), asystujący.

2.3.3. Poczet sztandarowy występuje w regulaminowym umundurowaniu. Sztandarowy nosi szarfę biało-czerwoną, przewieszoną przez prawe ramię, zwróconą kolorem białym w stronę kołnierza, spiętą na lewym biodrze. Poczet występuje w białych, jednolitych rękawiczkach.

2.3.4. Poczet sztandarowy może występować bez asysty lub z asystą drużyny sztandarowej. Skład drużyny sztandarowej nie powinien być mniejszy niż 24 osoby i nie większy niż 48 osób.

2.3.5. Ordery RP i odznaczenia umocowuje się na sztandarze. Kokardę z odznaką orderu lub odznaczenia zawiesza się na drzewcu od tej strony płata sztandaru, który jest stroną główną (godło państwowe).

Pierwszy order zawiesza się na drzewcu na wysokości górnej krawędzi płata sztandaru. Większą liczbę orderów i odznaczeń zawiesza się wzdłuż drzewca, z góry na dół, według hierarchii.

2.3.6. W wypadku żałoby narodowej lub żałoby wewnętrznej w Związku przypina się na drzewcu sztandaru od strony godła państwowego kokardę z czarnej wstążki. Długość wstążki powinna odpowiadać podwójnej szerokości sztandaru.

2.3.7. Chwyty sztandarem

W postawie zasadniczej sztandarowy trzyma sztandar przy prawej nodze, na wysokości czubka buta, postawiony na "trzewiku" drzewca. Drzewce przytrzymuje prawą ręką na wysokości pasa.

Sztandarem wykonuje się następujące chwyt:

- "na ramię",
- "prezentuj",
- "do nogi".

Wykonując chwyt "Na ramię", sztandarowy prawą ręką (pomagając sobie lewą) kładzie drzewce na prawe ramię i trzyma je pod kątem 45⁰ w stosunku do ramienia. Prawa ręka wyciągnięta wzdłuż drzewca.

Wykonując chwyt "Prezentuj" z położenia "do nogi", sztandarowy podnosi sztandar prawą ręką pionowo do góry wzdłuż prawego ramienia (dłoń prawej ręki na wysokości barku). Następnie lewą ręką chwytą drzewce sztandaru tuż pod prawą i opuszcza prawą rękę na całą jej długość, obejmując dolną część drzewca. Asysta sztandaru salutuje. Chwyt "Prezentuj" wykonuje się na komendę: "Na prawo (lewo) PATRZ".

Wykonując chwyt "Do nogi" z położenia "Prezentuj" lub z położenia "Na ramię", sztandarowy przenosi sztandar prawą ręką (pomagając sobie lewą) do nogi. Chwyt "Do nogi" wykonuje się na komendę: "BACZNOŚĆ".

Salutowanie sztandarem w miejscu wykonuje się z położenia "Prezentuj". Kiedy odbierający honory zbliży się na 5 kroków, sztandarowy robi zwrot w prawo skos z jednoczesnym wysunięciem lewej nogi w przód, na odległość stopy, i pochyla sztandar do przodu pod kątem 45⁰. Asysta sztandaru salutuje. Sztandarowy pozostaje w tej postawie dotąd, aż odbierający honory znajdzie się w odległości kroku za sztandarem, wtedy bez komendy przenosi sztandar do położenia "Prezentuj".

Maszerując honory sztandarem oddaje się salutując przez pochylenie sztandaru na komendę "Na prawo (lewo) PATRZ". Sztandarowy pochyla sztandar jak w czasie salutowania w miejscu. Na komendę "BACZNOŚĆ" wraca sztandarem do postawy "Na ramię".

2.3.8. Zachowanie sztandaru podczas uroczystości patriotyczno-religijnych

Sztandarowy wykonuje sztandarem chwyt "Prezentuj" w czasie Ewangelii i Błogosławieństwa. Podczas Podniesienia sztandarowy salutuje sztandarem (asystujący nie salutują).

2.3.9. Przyrowadzenie i odprowadzenie sztandaru w czasie apelu bądź innych uroczystości

W czasie apelu po przyjęciu meldunków prowadzący apel (prowadzący uroczystość) podaje komendę: "BACZNOŚĆ! Sztandar (tu wymienia nazwę danej jednostki organizacyjnej) wprowadzić!".

Poczet sztandarowy, a za nim ewentualnie drużyna sztandarowa, maszeruje wzdłuż frontu, dochodzi do prawego skrzydła i wstępuje na swoje miejsce (w tym czasie orkiestra może grać marsza). Po zajęciu miejsca przez poczet sztandarowy i drużynę sztandarową dowódca drużyny podaje komendę: "BACZNOŚĆ! SPOCZNIJ!".

Przed zakończeniem części oficjalnej uroczystego apelu prowadzący uroczystość podaje komendy: "BACZNOŚĆ, na prawo (lewo) PATRZ, poczet sztandarowy –

ODMASZEROWAĆ”. Poczёт sztandarowy i ewentualnie drużyna sztandarowa opuszczają miejsce uroczystości.

2.4. Postępowanie z porórcami drużyn i porórczykami zastępu

Porórcze drużyn i porórczyki zastępów są symbolem obrzędowym drużyn i zastępów.

Drużyny i zastępy występują ze swoimi porórcami i porórczykami na zbiórkach, apelach i w innych chwilach życia drużyny czy zastępu.

Tradycje drużyn czy zastępów określają sposób postępowania z porórcami drużyn i porórczykami zastępu.

2.5. Przegląd jednostek organizacyjnych

Z chwilą przybycia komendanta jednostki (przełożonego wyższego szczebla) prowadzący uroczystość podaje komendy: “Hufiec (chorągiew) BACZNOŚĆ, na prawo (lewo) PATRZ”.

Orkiestra gra marsza powitalnego. W czasie składania meldunku przerywa grę.

Prowadzący uroczystość podchodzi i składa meldunek. Komendant jednostki (przełożony wyższego szczebla) udaje się do pocztu sztandarowego (prowadzący uroczystość idzie z jego lewej strony, pół kroku z tyłu). Zatrzymuje się w odległości 3 kroków przed pochylonym sztandarem, oddaje honory sztandarowi, wykonuje zwrot w prawo i salutując przechodzi przed frontem reprezentacji (prowadzący uroczystość idzie z jego prawej strony, pół kroku z tyłu, również salutując).

W przypadku gdy w szyku znajdują się jednostki harcerskie ze sztandarami, przełożony (wraz z prowadzącym uroczystość) zatrzymuje się, oddając honory pochylonym sztandarom. Następnie zatrzymuje się przed środkiem szyku pocztów organizacji społecznych i politycznych i oddaje im honory przez salutowanie (prowadzący uroczystość idzie z lewej strony, pół kroku z tyłu). Po oddaniu honorów przełożony udaje się na środek ugrupowania i wita się z jednostką – “Druhny i druhowie, CZUWAJ”. Poleca prowadzącemu uroczystość podać komendę “SPOCZNIJ”.

Komendant jednostki, przełożony wyższego szczebla udaje się na trybunę lub inne miejsce przeznaczone dla gości. Prowadzący uroczystość pozostaje na miejscu.

W trakcie przeglądu jednostki orkiestra gra marsza powitalnego. Zaproszeni goście przybyli wraz z przełożonym wyższego szczebla, komendantem jednostki w czasie przeglądu oczekują na prawym skrzydle. Po zakończeniu przeglądu udają się na trybunę lub inne miejsce przeznaczone dla gości.

2.6. Defilada

Defilada harcerska może być jednym z elementów oficjalnych uroczystości harcerskich (uroczysta gala hufców, chorągwi, reprezentacji Związku) lub państwowych.

W defiladzie biorą udział reprezentacje albo całe jednostki organizacyjne uczestniczące w uroczystości, orkiestra harcerska, wojskowa lub inne. Defilada odbywa się w centralnym miejscu uroczystości, przed trybuną z gośćmi honorowymi.

Prowadzący uroczystość podaje komendy: “Hufiec (chorągiew) BACZNOŚĆ”, “Hufiec (chorągiew), do defilady, w kolumnę marszową, kierunek w prawo (lewo) MASZEROWAĆ”, “Hufiec (Chorągiew) SPOCZNIJ”.

Dowódca kolumny podaje komendy: “BACZNOŚĆ, w kolumnę marszową w prawo ZWROT, za mną MARSZ”.

Orkiestra gra wiązanek melodii marszowych, maszerując za prowadzącym defiladę i nie przerywając gry, zatrzymuje się naprzeciw trybuny, na wysokości jej lewej strony.

Prowadzący defiladę, po zbliżeniu się do trybuny honorowej, melduje przyjmującemu defiladę o jej rozpoczęciu, po czym zajmuje miejsce przy trybunie z prawej strony.

Prowadzący kolumnę, idący na czele kolumny, na kilka kroków przed trybuną honorową podaje komendę: “BACZNOŚĆ, na prawo PATRZ”, sam zaczynając salutować. Równocześnie z nim zaczynają salutować instruktorzy funkcyjni, maszerujący z prawej strony kolumny.

Sztandarowy, na podaną drużynie sztandarowej komendę: “BACZNOŚĆ, na prawo PATRZ”, w marszu pochyla sztandar (salutuje sztandarem). Gdy defilująca drużyna sztandarowa przejdzie kilka kroków za trybuną, dowódca podaje komendę: “BACZNOŚĆ”, po której sztandarowy przenosi sztandar na ramię, a instruktorzy salutujący kończą oddawanie honorów. Komendę “SPOCZNIJ” dowódca kolumny podaje, kiedy miną zdecydowanie centralne miejsce uroczystości.

W celu ścisłego oznaczenia miejsc określających początek oddawania honorów w czasie defilady i miejsca ich zakończenia można ustawić w nich harcerzy.

3. UROCZYŚTOŚCI HARCERSKIE

3.1. Uroczysty capstrzyk

W uroczystym capstrzyku harcerskim mogą brać udział jednostki organizacyjne danego hufca, chorągwi, orkiestra harcerska lub wojskowa, zaproszeni goście honorowi, przyjaciele harcerscy.

Capstrzyk może mieć formę uroczystego przemarszu ulicami miasta, np. z pochodniami, może też być zorganizowany w formie uroczystego apelu, z apelem poległych, składaniem kwiatów w miejscach pamięci narodowej, pokazem sztucznych ogni, harcerskich orkiestr bądź zespołów harcerskich.

Capstrzyk organizowany jest w przededniu świąt państwowych, wojskowych i harcerskich lub dla upamiętnienia rocznic historycznych bitew i obchodów jubileuszów miast.

Capstrzyk organizuje się na rozkaz komendanta jednostki lub jego przełożonych.

Program capstrzyku z uroczystym przemarszem

Reprezentacje jednostek harcerskich maszerują w kolumnie czwórkowej w kolejności:

- prowadzący uroczystość,
- orkiestra harcerska lub wojskowa,
- kolumna harcerska.

Po obu stronach kolumny mogą ustawić się, zachowując bezpieczną odległość, harcerze z zapalonymi pochodniami. W czasie przemarszu orkiestra gra marszowe piosenki harcerskie.

W dużych jednostkach harcerskich organizować można capstrzyk gwiazdzisty, czyli przemarsz reprezentacji z kilku punktów wyjściowych do określonego miejsca.

3.2. Apel poległych

Apel poległych przeprowadza się na rozkaz przełożonego. Można łączyć go z capstrzykiem i składaniem wieńców.

Apel poległych przeprowadza się przed:

- Grobem Nieznanego Żołnierza,
- na cmentarzach żołnierskich,
- przed pomnikami,
- w miejscach pamięci narodowej, harcerskiej lub ważniejszych bitew.

Uczestniczą w nim drużyny harcerskie, orkiestra, warty honorowe, goście oficjalni.

Przed rozpoczęciem uroczystości wystawia się wartowników posterunku honorowego, przy miejscu pamięci narodowej (pomniku). W zależności od warunków, uczestnicy ustawiają się w szyku rozwiniętym przed pomnikiem lub prostopadle do frontu symbolu w następującej kolejności:

- orkiestra,
- drużyna sztandarowa,
- dalej w linii jednostki organizacyjne.

Osoby z pochodniami ustawia się:

- dwóch po obu stronach posterunku honorowego w odstępnie kroku,
- po dwóch na każdą jednostkę organizacyjną, stają oni w pierwszym szeregu.

Przebieg uroczystości:

Bezpośrednio przed rozpoczęciem apelu prowadzący uroczystość staje przed środkiem szyku i wydaje rozkaz: “Zapalić pochodnie”. Następnie melduje wyższemu przełożonemu. Później wydaje komendę “Zapalić znicz”. Znicz zapalają harcerze stojący z pochodniami przy symbolu. Dobosze wykonują tremolo. Po zapaleniu znicza orkiestra gra hymn ZHP lub hymn państwowy. Wychodzi osoba wyznaczona do odczytania apelu poległych. Apel odczytuje się powoli, dobitnie, odpowiednio modulując głos. Po każdym zwrocie “Wzywam was do apelu!”, harcerze odpowiadają: “Polegli na polu chwały”. Dobosze wykonują trzykrotne tremolo. Tremolo wykonuje się również po słowach kończących apel “Cześć ich pamięci”.

W przypadku gdy w tekście apelu wymienia się poległych harcerzy i instruktorów, używa się zwrotu “Odeszli na wieczną wartę”. W tekście apelu można wymienić nazwiska poległych w walkach lub tylko symbolicznie niektóre nazwiska, nazwy drużyn oraz nazwy miejsc bitew. Po odczytaniu apelu fanfarzyści (trębacze) grają *Sygnal ZHP*. Po odegraniu mogą odbyć się wystąpienia gości. Apel poległych może być zakończony składaniem wieńców.

3.3. Wręczenie sztandaru

Wręczenie i poświęcenie sztandaru odbywa się podczas uroczystego apelu (uroczystej zbiórki) danej jednostki organizacyjnej Związku w miejscu podnoszącym rangę uroczystości.

Miejsce uroczystości powinno być odpowiednio udekorowane. W centralnym miejscu uroczystości ustawia się stół nakryty sukniem. Na stoliku obok można umieścić kronikę i paramenty liturgiczne do poświęcenia sztandaru.

Na stole głównym umieszcza się sztandar.

Po czynnościach i komendach zgodnych ze scenariuszem uroczystego apelu danej jednostki organizacyjnej, osoba wręczająca sztandar (może być ona w asyście przedstawiciela duchowieństwa) i osoby wyznaczone do wbijania gwoździ honorowych podchodzą do stołu ze sztandarem.

Prowadzący uroczystość (komendant placu) podaje komendę do przyjęcia postawy zasadniczej.

Przedstawiciel fundatora albo przedstawiciel jednostki nadrzędnej odczytuje akt ufundowania sztandaru, po czym zaprasza do wbicia gwoździ honorowych. Osoby te podpisują się na akcie fundacji sztandaru. Następnie rodzice chrzestni zwracają się do kapelana o poświęcenie sztandaru.

Po odczytaniu aktu nadania sztandaru prowadzący uroczystość podaje komendę do wystąpienia poczty sztandarowego. Poczta występuje przed front drużyn harcerskich i zatrzymuje się w wyznaczonym miejscu. Prowadzący uroczystość podaje komendy do oddania honorów. Rodzice chrzestni (podnosząc sztandar ze stołu) w imieniu fundatorów przekazują sztandar przedstawicielowi jednostki nadrzędnej. Wręczający sztandar podnosi go do pozycji pionowej (w tym momencie trębacze mogą grać sygnał *Słuchajcie wszyscy*).

Następnie wręczający podchodzi do komendanta jednostki organizacyjnej otrzymującej sztandar mówiąc: “W imieniu komendanta (określonej jednostki nadrzędnej) wręczam (podaje pełną nazwę jednostki otrzymującej sztandar) sztandar ufundowany przez (wymienia fundatorów)”. Następnie pochyla sztandar tak, aby jego dolny brzeg znajdował się na wysokości około metra nad ziemią. Komendant jednostki otrzymującej sztandar klęka na

prawe kolano, prawą ręką ujmując płat sztandaru, podnosi go do ust i całuje. Potem opuszcza go, wstaje, przejmuje sztandar od wręczającego, mówiąc: “Ku chwale Związku Harcerstwa Polskiego”. Wykonuje w tył zwrot, unosi sztandar do góry i prezentuje go harcerzom i harcerkom, pochylając w prawo, potem w lewo.

Harcerze z pocztu sztandarowego klękają na prawe kolano. Komendant jednostki pochyla sztandar, sztandarowy prawą ręką ujmując płat sztandaru, podnosi go do ust i całuje, po czym opuszcza go. Na komendę dowódcy pocztu harcerze wstają, sztandarowy przejmuje sztandar od komendanta jednostki nadrzędnej i trzyma go w położeniu “Prezentuj”.

W tym momencie grany jest *Sygnal ZHP*. Po odegraniu sygnału prowadzący uroczystość podaje komendę do prezentacji sztandaru. Poczet sztandarowy maszeruje do lewego skrzydła szyku, po czym przechodzi przed frontem drużyn salutując sztandarem, a następnie staje na swoim miejscu w szyku.

Prowadzący uroczystość podaje komendę do przyjęcia postawy swobodnej. Mogą nastąpić w tym momencie okolicznościowe wystąpienia gości.

Uroczystość kończy się zgodnie ze scenariuszem uroczystego apelu jednostki organizacyjnej Związku.

4. ZASADY UCZESTNICZENIA DRUŻYN HARCERSKICH REPREZENTUJĄCYCH ZWIĄZEK W UROCZYSTOŚCIACH PAŃSTWOWYCH, PATRIOTYCZNO-RELIGIJNYCH

4.1. Drużyny reprezentujące Związek w uroczystościach państwowych realizują zadania przewidziane dla nich przez głównego organizatora uroczystości zgodnie ze scenariuszem danej uroczystości i “Zasadami musztry i ceremoniału harcerskiego”.

4.2. Udział harcerskich reprezentacji w uroczystościach patriotyczno-religijnych uzależniony jest od ogólnego scenariusza, miejsca i okoliczności uroczystości.

4.2.1. W mszach polowych uczestniczyć mogą:

- indywidualnie harcerki i harcerze,
- zastępy harcerskie bądź drużyny w zwartym szyku,
- drużyna sztandarowa ze sztandarem,
- harcerze do posługi liturgicznej,
- orkiestra harcerska bądź inny harcerski zespół wokalnie-instrumentalny.

Drużyna sztandarowa ustawia się na wprost ołtarza.

Drużyna sztandarowa przyjmuje postawę zasadniczą przed Ewangelią, Podniesieniem, Błogosławieństwem.

Komendy do przyjęcia postawy zasadniczej i swobodnej powinny być poprzedzane sygnałem na trąbce.

4.2.2. W mszach w obiektach sakralnych uczestniczyć mogą:

- indywidualnie harcerki i harcerze,
- zastępy harcerskie bądź drużyna, jeżeli pozwolą na to warunki,
- poczet (poczty) sztandarowy,
- harcerze do posługi liturgicznej, trębacze lub zespół wokalnie-instrumentalny.

Poczet sztandarowy zajmuje miejsce z prawej strony ołtarza bądź inne, wyznaczone przez organizatora uroczystości.

Poczet (poczty) sztandarowy wprowadza się przed zajęciem przez celebransa miejsca przy ołtarzu, a wyprowadza po opuszczeniu przez celebransa miejsca przy ołtarzu, ale przed opuszczeniem obiektu przez pozostałych uczestników uroczystości.

Poczet sztandarowy w czasie mszy św. występuje w nakryciach głowy.

Zachowanie się pocztu sztandarowego musi być zgodne z "Zasadami musztry i ceremoniału harcerskiego" i "Ceremoniałem wojskowym".

- 4.3. Drużyny harcerskie uczestniczące w uroczystościach patriotyczno-religijnych w charakterze oficjalnych reprezentacji Związku - bez względu na swoje wyznanie - w świątyniach i innych miejscach wyznań zachowują się zgodnie z zasadami przyjętymi dla danego wyznania.

ZASADY SŁUŻBY WARTOWNICZEJ W ZHP

1. CEL

Bezpośrednim celem służby wartowniczej jest ochrona życia, zdrowia oraz mienia wspólnego i osobistego osób przebywających na strzeżonym terenie. Służba wartownicza może też mieć charakter honorowy. Z wychowawczego punktu widzenia pełnienie służby wartowniczej przyczynia się do rozwoju takich cech, jak: odpowiedzialność, wytrwałość, odwaga, spostrzegawczość.

2. ORGANIZACJA

Organizację służby wartowniczej ustala komendant(ka) jednostki lub osoba przez niego upoważniona. Na organizację składają się następujące elementy:

- liczba i liczebność posterunków wartowniczych,
- obszar podlegający danemu posterunkowi,
- czas pełnienia warty,
- podległość służbowa wartowników,
- ewentualnie hasła rozpoznawcze i okres ich obowiązywania.

2.1. Liczba i liczebność posterunków wartowniczych

Liczba oraz liczebność posterunków wartowniczych powinny być dostosowane do strzeżonego obszaru, wieku osób pełniących służbę, a także do pory dnia i nocy. Warty w nocy powinny pełnić posterunki co najmniej 2-osobowe.

2.2. Obszar podlegający danemu posterunkowi

Należy dokładnie ustalić granice strzeżonego obszaru. W przypadku większego obszaru może być on podzielony na sektory o wyraźnie określonych granicach, podlegające poszczególnym posterunkom wartowniczym.

2.3. Czas pełnienia warty

Czas pełnienia warty przez jedną zmianę należy dostosować do wieku harcerek i harcerzy oraz pory dnia i nocy. Zasadniczo nie powinien on przekraczać 2 godzin na jedną zmianę. W przypadku wart honorowych należy stosować czas krótszy, dostosowany do długości uroczystości. Warty honorowe w przypadku jednej zmiany nie powinny trwać dłużej niż 1 godzinę.

2.4. Podległość służbowa wartowników

Ustalający organizację warty określa bezpośredniego przełożonego wartowników. W przypadku wyznaczenia większej liczby posterunków wartowniczych należy mianować dowódcę warty, któremu podlegają wszystkie posterunki. W przypadku kiedy funkcjonuje jeden lub niewielka liczba posterunków wartowniczych, przełożonym wartowników może być

instruktor służbowy lub oboźny. Jedynie bezpośredni przełożony wartowników ma prawo wydawać im rozkazy.

2.5. Hasła rozpoznawcze i okres ich obowiązywania

W przypadkach tego wymagających można określić hasło rozpoznawcze i odzew, które pozwolą na identyfikację osób znajdujących się na strzeżonym obszarze i ich prawo do przebywania w danym miejscu. Stosowanie hasła rozpoznawczego jest szczególnie istotne na dużych obozach, gdzie uczestnicy i kadra nie znają się osobiście.

3. PRAWA I OBOWIĄZKI WARTOWNIKA

Wartownik w związku z pełnioną funkcją ma prawo:

- wydawać polecenia związane z pełnioną służbą wszystkim osobom znajdującym się na chronionym obszarze, z wyjątkiem bezpośredniego przełożonego,
- nie wykonywać poleceń jakichkolwiek osób poza bezpośrednim przełożonym i dowódcą warty,
- oddalić się z chronionego obszaru w przypadku konieczności ratowania życia ludzkiego lub ochrony zdrowia.

Wartownik ma następujące obowiązki:

- pilnie obserwować chroniony obszar,
- w przypadku zagrożenia chronionego obszaru ogłosić alarm,
- pełnić służbę aż do momentu przejęcia przez innego wartownika bądź zwolnienia z pełnienia służby przez bezpośredniego przełożonego,
- poinformować bezpośredniego przełożonego o przybyciu osób nie upoważnionych a chcących wejść na obszar chroniony po uprzednim zatrzymaniu ich słowami: “Stój – służba wartownicza!”,
- wykonywać inne czynności zlecone przez bezpośredniego przełożonego, np. prowadzić książkę wyjść uczestników z obozu,
- pełnić służbę w umundurowaniu organizacyjnym zgodnym z odpowiednimi regulaminami, a w porze nocnej strój określa dowódca warty.

4. WARTY HONOROWE

Warty honorowe wystawia się podczas uroczystości przy Grobie Nieznanego Żołnierza, pomnikach, tablicach pamiątkowych lub trumnach, itp. Wartowników honorowych wystawia się po dwóch, czterech lub sześciu w zależności od warunków i rangi uroczystości. Wartownicy pełnią służbę w postawie zasadniczej i w trakcie jej trwania nie oddają honorów.

REGULAMIN FLAGOWY ZWIĄZKU HARCERSTWA POLSKIEGO

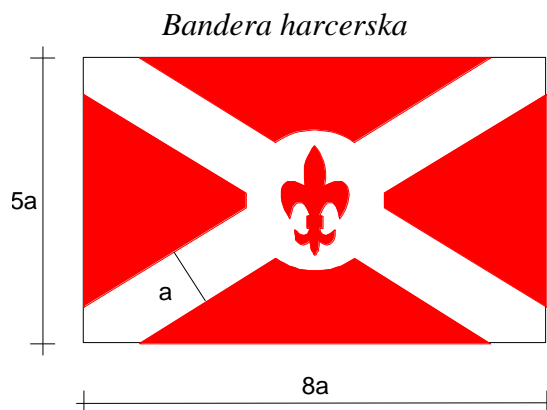
1. Postanowienia ogólne

1.1. Regulamin flagowy ZHP określa prawo posiadania, wzory oraz zasady noszenia znaków harcerskich drużyn specjalności wodnej.

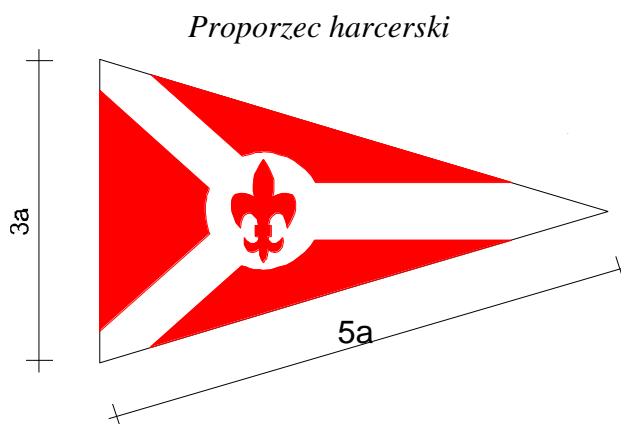
Znakami tymi są:

- 1) bandera Związku Harcerstwa Polskiego, zwana dalej banderą harcerską,
- 2) proporzec drużyn specjalności wodnej, zwany dalej proporcem harcerskim,
- 3) proporce funkcyjne.

- 1.2. Bandera harcerska jest znakiem przynależności jachtów, łodzi, a także ośrodków, stanic i przystani wodnych do Związku Harcerstwa Polskiego.

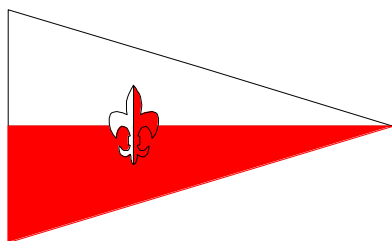
- 1.3. Proporzec harcerski jest znakiem drużyn specjalności wodnej. Proporzec harcerski zastępuje banderę harcerską na otwartych łodziach żaglowych, kajakach i innym sprzęcie pływającym.

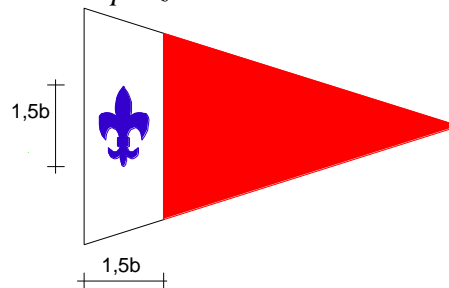
- 1.4. Wprowadza się następujące proporce funkcyjne:

- 1) proporzec Naczelnika Związku Harcerstwa Polskiego,
- 2) proporzec Komodora Związku Harcerstwa Polskiego,
- 3) proporzec komodora flotyli (na spływach, zlotach, rejsach zespołowych i innych imprezach harcerskich),
- 4) proporzec pilota chorągwi,
- 5) proporzec retmana (sztormana) hufca,
- 6) proporzec drużynowego.

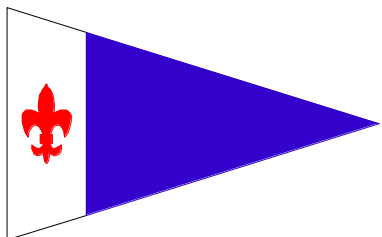
Proporzec Naczelnika ZHP

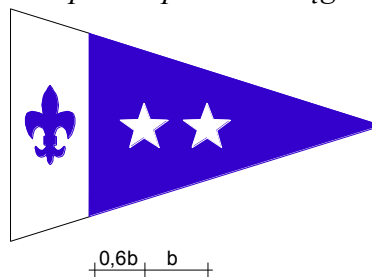
Proporzec Komodora ZHP

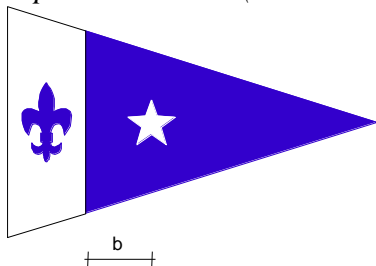
Proporzec komodora flotylli

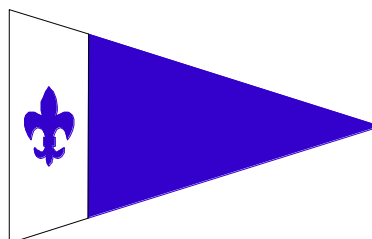
Proporzec pilota chorągwi

Proporzec retmana (sztormana)

Proporzec drużynowego

2. Prawo noszenia bandery i proporców

- 2.1. Prawo i obowiązek noszenia bandery harcerskiej mają:
  - 1) jachty morskie, których armatorem są jednostki organizacyjne ZHP,
  - 2) harcerskie kabinowe łodzie żaglowe, łodzie wiosłowo-żaglowe i motorowe,
  - 3) harcerskie ośrodki wodne i morskie oraz stacje i przystanie wodne,
  - 4) obozy harcerskie zatwierdzone jako wodniackie przez komendę ZHP.
- 2.2. Prawo noszenia proporca harcerskiego mają:
  - 1) drużyny wodne, szczepy i kręgi instruktorskie specjalności wodnej,
  - 2) jachty harcerskie lub wycarterowane przez harcerzy w charakterze znaku armatorskiego.
- 2.3. Proporzec komodora flotylli przysługuje, gdy flotyllę tworzy co najmniej 5 jachtów.
- 2.4. Proporzec drużynowego nie przysługuje drużynom wodnej - próbnej.

3. Wzory bander i proporców

- 3.1. Bandera harcerska jest prostokątną flagą barwy czerwonej (koloru cynobru), z białym ukośnym krzyżem oraz białym kołem pośrodku, na którym widnieje czerwona lilijka harcerska.
- 3.2. Ustala się następujące rozmiary bandery harcerskiej:
  - 1) bandera wielka 240x150 cm,
  - 2) bandera duża 160x100 cm,
  - 3) bandera zwykła 80x50 cm,
  - 4) bandera mała 40x25 cm.
- 3.3. Proporzec harcerski jest flagą barwy czerwonej (koloru cynobru) w kształcie trójkąta równoramiennego, z białym kołem na przecięciu środkowych boków, w którym widnieje czerwona lilijka harcerska. Z koła wychodzą do rogów trójkąta trzy białe pasy.
- 3.4. Ustala się następujące rozmiary proporca harcerskiego:
  - 1) proporzec duży 100x60 cm,
  - 2) proporzec zwykły 50x30 cm,
  - 3) proporzec mały 25x15 cm.

- 3.5. Proporzec Naczelnika ZHP jest flagą w kształcie trójkąta równoramiennego w kolorze biało-czerwonym z biało-czerwoną lilijką harcercską.
- 3.6. Proporzec Komodora ZHP jest flagą w kształcie trójkąta równoramiennego koloru białego i czerwonego. Na białym polu widnieje granatowa lilijka harcercska.
- 3.7. Proporzec komodora flotyli jest flagą w kształcie trójkąta równoramiennego koloru białego i granatowego. Na białym polu widnieje czerwona lilijka harcercska.
- 3.8. Proporzec pilota chorągwi jest flagą w kształcie trójkąta równoramiennego koloru białego i granatowego. Na białym polu widnieje granatowa lilijka harcercska. Na granatowym polu umieszczone są poziomo dwie gwiazdki pięcioramienne.
- 3.9. Proporzec retmana (sztormana) hufca jest flagą w kształcie trójkąta równoramiennego koloru białego i granatowego. Na białym polu widnieje granatowa lilijka harcercska. Na granatowym polu umieszczona jest biała gwiazdka pięcioramienna.
- 3.10. Proporzec drużynowego jest flagą w kształcie trójkąta równoramiennego koloru białego i granatowego. Na białym polu widnieje granatowa lilijka harcercska.
- 3.11. Proporce funkcyjne mają kształt i rozmiary jak proporzec harcercski.
- 3.12. Wzory bandery i proporców podane są w tekście. Wzór lilijki harcercskiej występującej na banderze i proporcach obowiązuje jak obok.

4. Zasady noszenia bandery harcercskiej

- 4.1. Banderę harcercską podnosi się na jachtach w kampanii w żegludze po wodach śródlądowych, wewnętrznych oraz w portach polskich. W porcie i na kotwicy banderę nosi się od godz. 8.00 do momentu zachodu słońca, natomiast w morzu (w drodze) niezależnie od pory dnia. W rejsach kilkugodzinnych banderę podnosi się tylko w czasie żeglugi i podczas przebywania załogi na jachcie.
- 4.2. W rejsach pełnomorskich i w obcych portach nosi się banderę PZŻ.
- 4.3. Na jachtach wielomasztowych banderę nosi się w morzu (w drodze) na topie lub piku gafla tylnego masztu, natomiast w porcie i na kotwicy - na flagsztoku. Przeniesienie bandery z masztu na flagsztok powinno nastąpić natychmiast po zacumowaniu lub zakotwiczeniu i odwrotnie przed samym odejściem od nabrzeża lub z kotwicy.
- 4.4. Na jachtach jednomasztowych i motorowych (w drodze) banderę podnosi się na flagsztoku lub piku gafla.
- 4.5. Banderę harcercską podnosi się na masztach ośrodków, stanic, przystani i obozów o godz. 8.00 i opuszcza się o zachodzie słońca. Banderę podnosi się na gaflu lub na topie masztu.
- 4.6. Rozmiar bandery musi być dostosowany do wielkości jachtu lub masztu na obozie:
  - 1) banderę wielką podnosi się w święta i podczas uroczystości na jachcie flagowym ZHP i na masztach ośrodków morskich oraz na imprezach centralnych,
  - 2) banderę dużą podnosi się na jachcie flagowym ZHP, w ośrodkach morskich oraz w ośrodkach śródlądowych, stanicach, przystaniach i obozach,
  - 3) banderę zwykłą i małą podnosi się na jachtach i masztach obozowych w zależności od ich wielkości.
- 4.7. Banderę podnosi się uroczyście na zbiórce załogi lub uczestników obozu na komendę "Bacność, banderę podnieść". W momencie podnoszenia wybija się dzwonem cztery szklanki. Banderę podnosi się wolno i miarowo. Kadra salutuje. Kiedy bandera jest na miejscu, pada komenda "Spocznij". Komendę "Bacność" (sygnał – –) i "Spocznij" (sygnał • •) można wydawać gwizdkiem.
- 4.8. Opuszczenie bandery odbywa się bez zbiórki, na komendę "Bacność, banderę opuść". Komenda dotyczy wszystkich znajdujących się w pobliżu.

- 4.9. W razie ogłoszenia żałoby na jachcie, w porcie, w ośrodku wodnym lub na obozie, bandera zostaje opuszczona do połowy.
Jeżeli żałoba trwa dłuższy czas, wówczas przy podnoszeniu bandery podnosi się ją najpierw do szczytu i dopiero wtedy opuszcza do połowy. Podobnie postępuje się przy opuszczaniu bandery. Taka sama procedura obowiązuje przy salutowaniu banderą.
Jacht w drodze nosi żałobę jedynie w przypadku, gdy na jego pokładzie znajdują się zwłoki.

5. Zasady noszenia proporców

- 5.1. Proporzec harcerek nosi się na topie grotmasztu jachtu w kampanii cały czas. Rozmiar proporca musi być dostosowany do wielkości jachtu.
5.2. Proporzec harcerek podnosi się pod salingiem na nieharcerskim jachcie wycarterowanym przez załogę harcerek.
5.3. Proporce funkcyjne podnosi się pod prawym salingiem jachtu na maszcie, w ośrodku, przystani lub na obozie w czasie przebywania tam osoby, której proporzec przysługuje.
5.4. Jednocześnie można podnosić tylko jeden proporzec funkcyjny według starszeństwa.
5.5. Proporzec komodora flotylli podnosi się pod salingiem jachtu, na którym przebywa lub którym dowodzi komodor.

6. Ceremoniał morski

- 6.1. Przy wchodzeniu na jacht i opuszczaniu go każdy żeglarz oddaje honory banderze przez zwrot głowy w jej kierunku i salutowanie do czapki mundurowej lub skłon głowy (bez czapki) w momencie przekraczania burty. Mężczyźni zdejmują cywilne nakrycia głowy. Honorów nie oddają członkowie załogi wykonujący pracę wymagającą przechodzenia przez trap lub wchodzący na jacht i opuszczający go w szyku.
6.2. Jacht oddaje honory przez salut banderą:
1) okrętom wojennym bez względu na ich przynależność państwową,
2) pomnikowi Bohaterów Westerplatte (przepluwając kanałem portowym w Gdańsku),
3) nabrzeżnym fortyfikacjom,
4) większym od siebie jachtom i żaglowcom,
5) statkom ratowniczym z Krzyżem Maltańskim na burcie,
6) polskim statkom poza akwenem Bałtyku i Morza Północnego.
Salut banderą polega na opuszczeniu jej do połowy masztu lub flagsztoku i podniesieniu jej "do miejsca", ale dopiero wtedy, gdy salutowany odpowie opuszczeniem i natychmiastowym podniesieniem swojej bandery.
Na małym jachcie można salutować przez wyciągnięcie flagsztoku i trzymanie go poziomo.
Nie salutuje się z odległości większej niż 0,5 Mm.
Przy spotkaniu z zespołem okrętów, salutuje się tylko pierwszemu okrętowi z szyku.
Oddanie honoru banderą odbywa się na komendę kapitana lub oficera wachtowego: "Salut banderą"; może być wydany gwizdkiem (sygnał ---).
6.3. Z okazji świąt państwowych, świąt lokalnych, na prośbę władz miejscowych i innych uroczystości na jachcie podnosi się galę banderową, którą tworzą flagi MKS w kolejności AB1, CD2 itd., stawiane od dziobu poprzez topy masztów do rufy. Galę banderową stawia się tylko podczas postoju w porcie lub na kotwicy, stawiając ją i opuszczając razem z banderą.
6.4. Bandery, flagi i proporce wiąże się do flaglinki węzłem bramsztowym, tak aby nie wisił żaden wolny koniec flaglinki. Bandera i flaga powinny być podniesione do samego szczytu, flaglinka musi być zawsze obciążona. Przy podnoszeniu i opuszczaniu bandera nie może dotykać pokładu.

6.5. Bandera powinna być przechowywana z należyty szacunkiem, starannie złożona, zabezpieczona przed wilgocią.